

Европейски съд по правата на човека

Сахин срещу Германия

(Sahin v. Germany)

Жалба № 30943/96

Решение от 8 юли 2003 г. на Голямото отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 8: право на зачитане на семейния живот; **чл. 14** във вр. с чл. 8: забрана за дискриминация при упражняването на правата по Конвенцията

Границите на свободата на преценка на националните власти варират в зависимост от характера на проблема и значимостта на засегнатите интереси. При решаване на въпросите относно родителските права властите разполагат с широка свобода на преценка. По-строга проверка обаче е необходима по отношение на всяко допълнително ограничение – например на правото на родителите на контакти, а също и по отношение на законовите гаранции за ефективна защита на правото на родителите и децата на зачитане на техния семеен живот.

От вътрешните съдилища не се изисква в производството относно режима на контакти винаги да изслушват детето в съдебно заседание. Това зависи от конкретните обстоятелства на всеки случай, като се държи сметка за възрастта и зрелостта на детето.

Трябва да се изтъкнат много сериозни съображения, за да може една разлика в третирането, основана на раждането в брак или извън брак, да се приеме за съобразна с Конвенцията. Същото се отнася и за различното третиране на бащата на дете, родено от извънбрачното съжителство на родителите, в сравнение с бащата на дете, родено от брачна връзка.

Фактите по делото

Жалбоподателят е баща на Г.Н., родена на 29 юни 1988 г. Тъй като не бил в брак с майка ѝ, официално признал своето бащинство и поел задължение да плаща издръжка на детето. По това време родителите живеели заедно. След влошаване на техните отношения обаче, през ноември 1990 г. майката забранила всякакви контакти между жалбоподателя и детето.

На 5 декември 1990 г. жалбоподателят подал молба до районния съд във Висбаден да му признае право на контакти с детето в определен ден от седмицата и през ваканциите. Молбата била отхвърлена на 5 септември 1991 г., като били изслушани няколко свидетели и били взети предвид показанията на страните, дадени в компетентната служба за младежта. Съдът приел, че макар жалбоподателят да е воден от привързаност към дъщеря си, личните контакти между тях не са в интерес на детето, тъй като обтегнатите отношения между родителите могат да му навредят.

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Той обжалвал решението. Окръжният съд назначил психологическа експертиза, която да отговори на въпроса дали контактите са в интерес на детето. След първия си разговор с вещото лице жалбоподателят оспорил пред съда безпристрастността ѝ и използвания научен подход, но Съдът отхвърлил възражението.

На 25 февруари 1993 г. вещото лице заявило, че след проведените разговори с жалбоподателя, майката и детето счита, че режимът на контакти с жалбоподателя не би бил в интерес на детето, ако преди това не се преодолеят конфликтите между родителите. Директният въпрос към детето дали желае да вижда своя баща криел опасност то да повярва, че мнението му е решаващо за отношенията между неговите родители, което в ситуацията на сериозен конфликт между тях можело да провокира у него силни чувства на вина. Поради това изслушването на детето в съда по въпроса за отношенията му с бащата не било препоръчително. Съдът се съобразил със становището на вещото лице и не изслушал детето.

На 30 април 1993 г. жалбоподателят и майката на детето постигнали споразумение, според което той се ангажирал да се въздържа от съдебни действия при условие, че се подложат на фамилна терапия. На 1 юни 1993 г. жалбоподателят поискал съдебното производство да бъде възобновено, тъй като майката не приела две предложения от негова страна за започване на терапия и не предложила друг вариант. На 25 август 1993 г. окръжният съд отхвърлил молбата му за предоставяне на право на контакти с мотива, че конфликтите между родителите могат да навредят на развитието на детето. Съдът се позовавал на различията в законовата уредба на правото на контакти на разведените партньори и на тези, при които липсва брачна връзка, като подчертавал належащата нужда от законодателно премахване на тези различия.

На 21 септември 1993 г. жалбоподателят сезирал Конституционния съд с оплаквания за нарушение на правото му на семеен живот и за дискриминация, но без успех.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предварителен въпрос – обхватът на делото пред Съда

42. Правителството поддържа, че по някои от оплакванията не са изчерпани вътрешноправните средства за защита – в производството пред националните съдилища жалбоподателят не повдигнал своевременно и по надлежния ред възраженията си за предубеденост и некомпетентност на назначения експерт-психолог и за участието на предубеден съдия.

43. Съдът припомня, че както вече е имал случай да приеме в практиката си (виж *К. и Т. с/у Финландия*¹ [GC], 12.07.2001 г., ECHR 2001-VII, §§ 141 и 147 и *Густафсон с/у Швеция*², 25.04.1996 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II, стр. 654-655 §§ 47 и 51), при произнасянето по съществуването на оплакванията той може да вземе предвид допълнителна информация и нови аргументи, ако счита, че са релевантни. По-специално, няма пречка Голямото отделение да разгледа допълнителни подробности относно фактите, върху които се основават обявените за допустими оплаквания, или правни доводи във връзка с тези факти.

¹ K. and T. v. Finland, решение на Голямото отделение

² Gustafsson v. Sweden

44. Въпросът за участието на предубеден съдия в производството пред окръжния съд е повдигнат от жалбоподателя за първи път в писменото му становище пред Голямото отделение. Съдът счита, че не може да разгледа по същество това оплакване, тъй като то се основава на нови фактически твърдения, различни от стоящите в основата на оплакванията, които са били обявени за допустими³.

45-46. По отношение на другите два аргумента на правителството Съдът припомня, че всички възражения за недопустимост трябва да бъдат повдигнати от държавата-ответник в нейното писмено или устно становище по допустимостта на жалбата (виж решението от 18.12.2002 г. по делото *N.C. с/у Италия*⁴ [GC], ECHR 2002-X, § 44). Във фазата по допустимостта правителството не е направило възражения на посочените основания. Оплакванията на жалбоподателя по отношение на назначеното вещо лице психолог и информацията за неуспешното му искане то да бъде отстранено поради предубеденост са се съдържали в становището му, представено във фазата по допустимостта. Не са налице специални причини, които биха могли да освободят правителството от задължението му да повдигне своевременно предварителните си възражения в производството по допустимостта. Съобразно с това Съдът отхвърля тези възражения⁵.

II. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

47-48. Жалбоподателят поддържа, че отказът на германския съд да уважи искането му за контакти с неговото извънбрачно дете представлява нарушение на чл. 8 от Конвенцията. Правителството оспорва.

A. Дали е налице намеса?

49-50. И Съдът, и страните са на мнение, че отказът да бъдат позволени контакти на жалбоподателя с детето представлява намеса в неговото право на семеен живот, гарантирано от чл. 8, т. 1. “Всяка такава намеса ще бъде в нарушение на разпоредбата, освен ако е в съответствие със закона, преследва една или няколко от целите, посочени в т. 2 на чл. 8, и може да се счита за необходима в едно демократично общество.”

B. Дали намесата е оправдана?

51-52. Страните не оспорват заключението на отделението, че въпросните решения са се основавали на вътрешното право и са имали за цел да защитят “здравето и морала” и “правата и свободите” на детето – законни цели по смисъла на т. 2 от чл. 8. Поради това Съдът пристъпва към проверка дали отказът да бъдат разрешени контакти на жалбоподателя с неговата дъщеря може да се счита за “необходим в едно демократично общество”.

1. Решението на отделението

³ Решението е единодушно.

⁴ *N.C. v. Italy*, решение на голямото отделение

⁵ Решението е единодушно.

53-54. В своето решение от 11 октомври 2001 г. отделението на Съда е приело, че като са отхвърлили молбата на жалбоподателя за определяне режим на контакти вътрешните съдилища са изложили релевантни основания за извода си, че предвид обтегнатите отношения между родителите исканите контакти не са в интерес на детето. Във връзка с процедурните изисквания на чл. 8 отделението е обсъдило събрания от германските съдилища доказателствен материал и по-специално становището на експерта-психолог. Стигнало е до заключение, че интересите на жалбоподателя в производството не са били защитени в достатъчна степен, тъй като детето не е било изслушано от съда, и при това положение националните власти са превишили своята свобода на преценка и са нарушили правата на жалбоподателя по чл. 8 от Конвенцията.

2. Становища на страните

а) Жалбоподателят

55-57. Жалбоподателят се позовава на решението на отделението и поддържа, че националните власти са превишили своята свобода на преценка, тъй като не му е била осигурена възможност да участва в достатъчна степен в процеса на вземане на решение. Както и във вътрешното производство, той оспорва безпристрастността и компетентността на назначеното вещо лице, което допуснало методологични грешки при изработване на заключението си.

б) Правителството

58-63. Правителството счита, че отделението е превишило правомощията си при проверката за необходимост по чл. 8 и е заместило преценката на вътрешните съдилища по отношение на фактите със своя собствена. То оспорва твърденията на жалбоподателя, че не е участвал в достатъчна степен в процеса на вземане на решение и че оценката на доказателствата, извършена от германските съдилища, е била произволна. Според правителството, решението на съда да не изслуша детето в съдебно заседание и да се позове на заключенията на назначения по делото експерт-психолог е било разумно.

3. Преценката на Съда

“64. За да се произнесе дали отказът за контакти е бил “необходим в едно демократично общество”, Съдът трябва да обсъди дали, в светлината на случая като цяло, изтъкнатите като оправдание за тази мярка основания са били релевантни и достатъчни по смисъла на т. 2 на чл. 8 от Конвенцията. Без съмнение, преценката как най-добре ще се защити интересът на детето има решаващо значение във всички случаи от този вид. Освен това не бива да се забравя, че националните власти се ползват от предимствата на прекия контакт с всички заинтересувани лица. Следователно задачата на Съда не е да замести националните власти при упражняването на правомощията им относно предоставянето на родителските права и режима на контакти, а да разгледа в светлината на Конвенцията решенията, които тези власти са взели при упражняване на правото си на преценка (виж [Хоканен с/у Финландия](#)⁶, 23.09.1994

⁶ Hokkanen v. Finland

г., А.299-А, стр. 20, § 55 и *Кюцнер с/у Германия*⁷, 26.02.2002 г., ЕCHR 2002-I, §§ 65-66).

65. Границите на свободата на преценка на националните власти варират в зависимост от характера на проблема и значимостта на засегнатите интереси. Така Съдът е признал, че при решаване на въпросите относно родителските права властите разполагат с широка свобода на преценка. По-строга проверка обаче е необходима по отношение на всяко допълнително ограничение, като например наложени от властите ограничения на правото на родителите на контакти, а също и по отношение на законовите гаранции, предназначени да осигурят ефективна защита на правото на родителите и децата на зачитане на техния семеен живот. Подобни допълнителни ограничения влекат след себе си опасността от действително отслабване на семейните връзки между едно малко дете и единия или двамата му родители (виж *Елсхолц с/у Германия*⁸ [GC], 13.07.2000 г., ЕCHR 2000-VIII, § 49 и *Кюцнер с/у Германия*, цитирано по-горе, § 67).

66. Чл. 8 изисква националните власти да постигнат справедлив баланс между интересите на детето и на родителите, като в този процес особено значение трябва да се отдава на най-добрата защита на интересите на детето, които в зависимост от естеството и важността им могат да натежат над тези на родителите. По-специално, чл. 8 не може да даде на родителя право да изисква предприемането на такива мерки, които биха навредили на здравето и развитието на детето (виж *Елсхолц с/у Германия*, цитирано по-горе, § 50, *Т.П. и К.М. с/у Обединеното кралство*⁹, 10.05.2001 г., ЕCHR 2001-V, § 71 и *Игнаколо-Зениде с/у Румъния*¹⁰, 25.01.2000 г., ЕCHR 2000-I, § 94).”

67. Съдът отбелязва, че в настоящия случай германските съдилища са посочили релевантни основания като мотиви за решенията, с които са отказали определянето на режим на контакти, а именно сериозното напрежение в отношенията между родителите, което би се предало и на детето, и риска посещенията да му повлияят отрицателно и да попречат на необезпокояваното му развитие в семейната среда, осигурена от майката. Опитът за фамилна терапия, част от сключеното между родителите споразумение, вече се е бил провалил. При тези обстоятелства може да се приеме, че решенията са взети в интерес на детето (виж *Бускеми с/у Италия*¹¹, 16.09.1999 г., ЕCHR 1999-VI, § 55). По този въпрос Голямото отделение споделя извода на отделението.

68. Съдът счита, че не може да прецени дали тези основания са достатъчни от гледна точка на чл. 8, т. 2, без в същото време да провери дали процесът на вземане на решенията е осигурявал изискващата се защита на интересите на жалбоподателя (виж цитираните по-горе *Елсхолц с/у Германия*, § 52 и *Т.П. и К.М. с/у Обединеното кралство*, § 72).”

69. Отделението е приело, че националните власти са превишили свободата си на преценка и по този начин са нарушили правата на жалбоподателя по чл. 8 от Конвенцията. Взело е под внимание факта, че дъщерята на жалбоподателя не е била изслушана в никой от етапите на вътрешното производство, тъй като според експертното становище предвид крехката ѝ възраст (тогава около пет години) директните въпроси за отношенията ѝ с жалбоподателя биха предизвикали у нея психическо напрежение. Според отделението, това

⁷ Kutzner v. Germany

⁸ Elsholz v. Germany, решение на Голямото отделение

⁹ T.P. and K.M. v. the United Kingdom, решение на Голямото отделение

¹⁰ Ignaccolo-Zenide v. Romania

¹¹ Buscemi v. Italy

говори за недостатъчно участие на жалбоподателя в производството относно режима на контакти. Поради решаващото значение на директния контакт с детето, окръжният съд не трябвало да се задоволява с неопределените твърдения на експерта относно рисковете, произтичащи от интервюирането на детето, без дори да обсъди възможността за предприемане на специални мерки с оглед на крехката му възраст. Самото вещо лице не попитало детето за неговия баща, а точната и пълна информация относно връзката на детето с жалбоподателя като родител, търсещ контакт с него, според отделението е задължително условие за установяването на истинските желания на детето и оттам за постигането на справедлив баланс между засегнатите интереси.

“70. От своя страна Съдът отбелязва, че отговорът на въпроса дали в процеса на вземане на решение интересите на родителя са били защитени в достатъчна степен, зависи от конкретните обстоятелства на всеки случай.”

71. В производствата пред районния и окръжният съд жалбоподателят е могъл да изтъкне всичките си доводи и е имал достъп до цялата информация, на която са се основали съдилищата (виж, *mutatis mutandis*, цитираното *T.P. и K.M. с/у Обединеното кралство*, §§ 78-83, а също и *P., K. и C. с/у Обединеното кралство*¹², 16.07.2002 г., ECHR 2002-VI, §§ 136-138).

72. Решението на районния съд се е основавало на твърденията на родителите, показанията на няколко медицински лица за развитието на детето след раздялата им и становището на Службата за младежта. Окръжният съд допълнително е изслушал заключението на вещо лице - психолог, което се е срещнало с родителите и детето. Съобразил се е със становището му детето да не бъде разпитвано.

“73. По въпроса за изслушването на детето в съдебно заседание Съдът отбелязва, че като общо правило националните съдилища са тези, които преценяват представените доказателства, включително и способите за установяване на релевантните факти (виж *Видал с/у Белгия*¹³, 22.04.1992 г., A.235-B, стр. 32, § 33). Би било прекалено да се каже, че от вътрешните съдилища винаги се изисква да изслушват детето в съдебно заседание по въпроса за режима на контакти с родителя, на когото не са възложени грижите. Това зависи от конкретните обстоятелства на всеки случай, като се държи сметка за възрастта и зрелостта на детето.”

74. Момиченцето е било на около три години и десет месеца, когато са започнали производствата, и на около пет години и два месеца към момента на решението на окръжния съд. Вещото лице е стигнало до заключението си, че упражняването на право на контакти от страна на жалбоподателя, без преди това да е преодолян конфликтът между родителите, не е в интерес на детето, след като е провело няколко срещи с него и с родителите. Обяснило е, че самият процес на задаване на въпроси на момиченцето влече след себе си риск за него, който не може да бъде избегнат с предприемането на специални мерки от страна на съда.

75-76. Като има предвид метода, използван от вещото лице при срещата му с детето, и предпазливия му подход при анализа на неговото отношение към родителите, Съдът е на мнение, че окръжният съд не е превишил свободата си на преценка, като се е основал на заключението му, дори и при липсата на пряко зададени на детето въпроси за отношението му към жалбоподателя. Съдът отбелязва, че в производствата пред окръжния съд и пред органите по Конвенцията жалбоподателят е твърдял пристрастност на вещото лице и е

¹² P., C. and S. v. the United Kingdom

¹³ Vidal v. Belgium

оспорил научния ѝ подход, но Съдът няма причина да се съмнява в професионалната ѝ компетентност или в начина, по който е провела интервюта с всички засегнати.

77-78. Като има предвид изложеното, а също и предоставената на държавата свобода на преценка, Съдът смята, че процедурният подход на германските съдилища е бил разумен с оглед на обстоятелствата и е осигурил достатъчно информация за постановяването на едно мотивирано решение относно режима на контакти в конкретния случай. Поради това Съдът може да приеме, че процедурните изисквания на чл. 8 от Конвенцията са били изпълнени и следователно не е било извършено нарушение на разпоредбата.¹⁴

III. Твърдяното нарушение на чл. 14 от Конвенцията във връзка с чл. 8

79. Жалбоподателят твърди, че е бил жертва на дискриминация в нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията.

1. Решението на отделението

80-82. Отделението е стигнало до извод, че е извършено нарушение чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията поради различното положение, в което приложимото законодателство поставя бащите на извънбрачни деца в сравнение с разведените.

2. Становища на страните

а) Жалбоподателят

82. Жалбоподателят подчертава, че съгласно тогава действащото законодателство майката е можела да предотврати всякакви контакти между бащата и роденото извън брак дете и нейната позиция е била решаваща, независимо от подбудите на бащата. Основното било, че съдилищата не приемали контактите между бащата и извънбрачното му дете за принципно необходими в интерес на детето.

б) Правителството

83-84. Правителството се мотивира с факта, че в миналото бащите на извънбрачни деца често не са проявявали интерес към тях. Както и по делото *Елсхолц с/у Германия*, цитирано по-горе, спрямо жалбоподателя не била извършена дискриминация.

3. Преценката на Съда

85. Съдът припомня, че чл. 14 се прилага във връзка с упражняването на правата и свободите, защитени от разпоредбите на Конвенцията и протоколите към нея, и въпреки че не предполага нарушение на някоя от тях и в този смисъл е автономен, той не може да намери приложение, ако фактите по случая не попадат в обсега на една или повече от тези разпоредби (виж, наред с много други,

¹⁴ Решението е взето с мнозинство от 12 срещу 5 гласа.

[Абдулазис, Кабалес и Балкандали с/у Обединеното кралство](#)¹⁵, 28.05.1985 г., А.94, стр. 35, § 71 и [Карлхайнц Шмидт с/у Германия](#)¹⁶, 18.07.1994 г., А.291-В, стр. 32, § 22). Фактите по настоящия случай попадат в обсега на чл. 8 от Конвенцията (виж § 49 по-горе) и следователно чл. 14 е приложим.

86-87. Съдът веднага отбелязва, че германското законодателство във въпросния период е налагало различни стандарти по отношение на бащите на деца, родени в брак, в сравнение с бащите на извънбрачни деца. В случай на предоставени на майката родителски права първите са имали предвидено в закона право на контакти, чието упражняване е можело да бъде временно ограничено или спряно, ако интересите на детето налагат това. Личният контакт на вторите обаче е зависел от благосклонността на майката или от решение на съд, че подобен контакт е в интерес на детето. Съдът обаче няма за задача да прецени спорното законодателство абстрактно. Въпросът, който трябва да реши, е дали прилагането му в конкретния случай е довело до неоправдана разлика в третирането на жалбоподателя и на разведени бащи (виж цитираното по-горе [Елсхолц с/у Германия](#), § 59).

88. Отделението е мотивирало заключението си за наличие на дискриминация с това, че законовото разграничение между бащите на родени във или извън брак деца е водело до натоварване на бащата на извънбрачно дете със значителна доказателствена тежест, тъй като контактите между него и детето не са се считали *prima facie* необходими в интерес на детето и решението на съда да определи режим на контакти е било изключение от общото законово правило, че майката определя отношенията между бащата и детето. Отделението не е приело за убедителни аргументите на правителството, че обикновено бащите на извънбрачни деца не проявяват интерес от редовни контакти с тях, още повече че в настоящия случай са съществували доказателства за обратното. Отделението е отбелязало отмяната на установяващите различен стандарт разпоредби и е пояснило, че макар тези изменения сами по себе си да не са доказателство за противоречие на предишното положение с Конвенцията, те все пак показват, че целта да се защитят интересите на децата и на техните родители може да се постигне и без провеждане на разграничение на основата на произхода (виж, *mutatis mutandis*, [Инзе с/у Австрия](#)¹⁷, 28.10.1987 г., А.126, стр. 18, § 44).

89-90. Съдът трябва да провери дали намесата в правото на семеен живот на жалбоподателя, която сама по себе си е била позволена съгласно т. 2 на чл. 8, е била осъществена по дискриминационен начин (виж делото [Относно някои аспекти на законодателството за езиците, на които се осъществява образованието в Белгия](#)¹⁸, 23.07.1968 г., А.6, стр. 33-34, § 9, а също и [Национален съюз на белгийската полиция с/у Белгия](#)¹⁹, 27.10.1975 г., А.19, стр. 19, § 44 и [Реквени с/у Унгария](#)²⁰ [GC], 20.05.1999 г., ECHR 1999-III, § 67).

91-92. Той се съгласява с извода на отделението, че настоящият случай се различава от този по делото [Елсхолц с/у Германия](#), в който националните съдилища са приложили същите критерии, както и спрямо разведен баща, докато в настоящия те са натоварили жалбоподателя с една по-голяма доказателствена тежест, въпреки установената му привързаност към детето.

¹⁵ Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom

¹⁶ Karlheinz Schmidt v. Germany

¹⁷ Inze v. Austria

¹⁸ Case “relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium”

¹⁹ National Union of Belgian Police v. Belgium

²⁰ Rekvényi v. Hungary, решение на Голямото отделение

“93. Както е трайно прието в практиката на Съда, разликата в третирането съставлява дискриминация по смисъла на чл. 14, ако няма обективно и разумно оправдание, т.е. ако не преследва законна цел или ако не съществува разумна връзка на пропорционалност между използваните средства и преследваната цел. Освен това, договарящите държави разполагат със свобода на преценката дали и до каква степен различията в иначе подобни ситуации оправдават различно третиране (виж цитираното *Абдулазис, Кабалес и Балкандали с/у Обединеното кралство*, стр. 35-36, § 72).

94. Съдът вече е приемал, че трябва да се изтъкнат много сериозни съображения, за да може една разлика в третирането, основана на раждането в брак или извън брак, да се приеме за съобразна с Конвенцията (виж [Mazurek с/у Франция](#)²¹, 1.02.2000 г., ECHR 2000-II, § 49). Същото се отнася и за различното третиране на бащата на дете, родено от извънбрачното съжителство на родителите, в сравнение с бащата на дете, родено от брачна връзка. В настоящия случай Съдът не вижда подобни съображения.

95. Следователно, налице е нарушение на чл. 14 от Конвенцията във връзка с чл. 8.”²²

Отделението е присъдило на жалбоподателя 50 000 германски марки (около 25 565 евро) за претърпените в резултат на констатираните нарушения неимуществени вреди. Пред Голямото отделение той претендира 150 000 евро, тъй като присъдената сума не компенсирала достатъчно огромното му страдание, което го довело до депресивно състояние. Голямото отделение констатира нарушение на чл. 14 във вр. с чл. 8, но не и на самия чл. 8, поради което присъжда на жалбоподателя справедливо обезщетение в размер на 20 000 евро за претърпените от него страдания в резултат на дискриминацията при упражняването на правото му на семеен живот по чл. 8. Уважава частично претенцията му за направени разноси в производствата пред германските съдилища и органите по Конвенцията, като му присъжда 4500 евро.

²¹ Mazurek v. France

²² Решението е единодушно.